

Keizers uit balans

Recensie

Kevin Lygo, *Keizers van Constantinopel* (Utrecht: Omniboek, 2022), 336pp. ISBN 978 94 019 1839 8.

Een kwarteeuw geleden deelden mijn beste vriendin en ik, in de laatste jaren van onze middelbare schoolcarrière, een ongebreideld enthousiasme voor *Smack the Pony*. Om onverklaarbare redenen leken onze klasgenoten de Britse sketchshow maar niet te waarderen, maar wij wisten wel beter. Ons favoriete programma dankten we – zonder dat we het wisten – aan mediaman Kevin Lygo, die het als hoofd van productiehuis Channel4 besteld had. Zovele jaren vinden diezelfde Lygo en ik elkaar opnieuw in een gelijkaardige rol: de ene als gebruiker van een product van de andere, zij het nu een product van een heel andere aard. Het leven laat niet na ons te verrassen.

Lygo blijkt naast productiehoofd een verleden als kunsthandelaar te hebben. In die hoedanigheid heeft hij luidens de binnenflap van het hier besproken werk twee boeken over islamitische kunst geschreven; naar ik weet is *The Emperors of Byzantium* de eerste publicatie waarin hij zijn blik op Byzantium richt. De uitgever moet geloofd hebben dat het boek een groot publiek kan bereiken, want samen met het origineel verscheen de hier besproken Nederlandse vertaling. Misschien ontsprong dat geloof wel aan het succes van *Game of Thrones*, de waanzinnig populaire reeks die in het voorwoord van Lygo's boek genoemd wordt. Dat is begrijpelijk: het is moeilijk om de opvolging van Byzantijnse dynastieën en keizers niet als een dans om de troon te zien. De geschiedenis van de Byzantijnse heerschappij is niet arm aan episodes over

bloedige successie, intrige, verstandshuwelijken, familievetes, verraad, wraak, bovennatuurlijke voortekenen en blinde waanzin.

Kevin Lygo heeft de bedoeling gehad om die tot de verbeelding sprekende elementen te schetsen. Zijn boek is episodisch opgebouwd: van Constantijn I tot Constantijn XI worden alle keizers van Byzantium achtereenvolgens behandeld, elk in een eigen sectie. Die secties zijn per dynastie (in de breedst mogelijke zin van het woord) in ruim twintig hoofdstukken gebundeld. Zij staan los van elkaar, in een opbouw die de bedoeling van de auteur duidelijk maakt en de lezer toont wat deze kan verwachten: het boek wil geen overkoepelende these verdedigen en uitdragen, maar wel afzonderlijke regeerperiodes beschrijven. Dat is een geldig doel en Lygo laat niet na om het beloofde spektakel te brengen: we zien Theophano zich een weg naar de troon konkelen, we zitten op de eerste rij wanneer Philippikos Bardanes zich laat leiden door een droomvisioen van een adelaar om een gooi naar de macht te doen, we zijn getuige van de machthonger van Johannes V die zijn eigen familie laat opsluiten, en dergelijke meer. Keizers die vredig in hun bed sterven, zijn in de minderheid. ‘De levensverwachting van een nieuwe keizer daalde voortdurend’, merkt Lygo in het voorbijgaan op (p. 118). De lezer die op zoek is naar het spektakel dat zij of hij uit *Game of Thrones* kent, wordt niet teleurgesteld. Enkel de draken ontbreken.

Wat verder ook ontbreekt (en meer tot onze verbazing), is evenwicht: in verscheidene opzichten is het boek uit balans. Een gebrek aan samenhang tekent de verhouding tussen de eigenlijke beschrijving van de keizer en de korte evaluatie van diens heerschappij die Lygo aan het einde van elke sectie biedt: beide sluiten in de regel niet op elkaar aan. Dergelijke evaluaties hadden achterwege kunnen blijven: de lezer schiet weinig op met frases als ‘In zijn hele regering speelde hij meer de keizer dan dat hij de keizer was’ (p. 211, over Constantijn IX). De beschrijvingen van de gebeurtenissen en hoofdrolspelers spreken immers voor zich.

Keizers van Constantinopel is naar eigen zeggen bedoeld als eerste kennismaking met de Byzantijnse wereld, maar barst van namen, gebeurtenissen en jargon die bij de beoogde (en dus: niet geïnitieerde) lezer geen enkel belletje doen rinkelen. Of weet u wat het Acaciaanse Schisma is, waar u het thema Opsikion kunt vinden en wie de Mirdasiden zijn? In het beste geval wordt in een andere sectie, vele pagina’s later, een verklaring geboden (bijvoorbeeld van de specifieke bestuurlijke en geografische term ‘thema’), maar veel vaker helemaal niet; de begrippen in kwestie bevinden zich ook niet in de index. In het bestek van tien pagina’s tekst laat Lygo de namen van Johannes van Efeze, Johannes van Antiochië, Paulus Diaconus en Nicephorus vallen, zonder de

minste vorm van duiding. De lezer wordt zelfs geacht Grieks te kennen: zo wordt de betekenis van de bijnaam van Michael V Kalaphates als gekend verondersteld ('Michael de Breeuwer', zo genoemd omdat zijn vader schepen kalfaatte).

De lezer kan zich moeilijk van de indruk ontdoen dat Lygo zich verplicht heeft gevoeld de obligate details en episodes te vermelden, waarvan vele (omdat ze kennis van andere elementen veronderstellen) obscuur blijven en de opbouw van een evenwichtig relaas in de weg staan. De behandeling van verscheidene elementen van primair belang is dan weer opvallend onopvallend: de val van het West-Romeinse Rijk wordt niet besproken in de behandeling van het jaar 476; op het schisma van 1054 wordt gealludeerd eerder dan dat het uit de doeken gedaan wordt; de betreffende plaatsnaam valt niet in het eigenlijke relaas over de Slag bij Manzikert; de verwerping van het Concilie van Lyon door Andronikos II wordt niet vermeld; de Palaiologische Renaissance wordt als een geleerdenbijeenkoms afgedaan.

Kan dit onevenwicht het gevolg zijn van ongelukkige keuzes die meer vakkennis had kunnen verhinderen? Een lezer hoeft niet van byzantinisme beschuldigd te worden om op te merken dat Lygo had moeten weten dat in een behandeling van een christologische controverse er een belangrijk betekenisverschil schuilt in het gebruik van de naam Jezus dan wel Christus. Meermaals loopt het relaas zich vast in het (toegegeven: erg complexe) oerwoud van keizerlijke namen en stambomen. We zien een neef die per abuis een broer genoemd wordt, een grootmoeder een moeder, een oom een neef. Twee Manuels worden met elkaar verwisseld, net als Justinus I en Justinus II met Justinianus I resp. II. Nu en dan leidt een dergelijke misser tot een grappig resultaat: zo wordt niet Jovianus maar Julianus verantwoordelijk genoemd voor het smoren van de antieke religie en de hernieuwde promotie van het christendom – terwijl net Julianus de zogenaamde laatste heidense keizer was. In een ander hoofdstuk laat Lygo, door twee keizers te verwarren, Eudokia Makrembolitissa met haar eigen zoon trouwen. Dergelijke bloedschande ging zelfs Byzantijnse keizers te ver, hoor! Andere foutjes verraden een gebrek aan vertrouwdheid met Grieks.

Sommige van dergelijke onjuistheden werden misschien pas in de vertaling van de Engelse versie geboren. Dat is best mogelijk, want de Nederlandse versie (de enige die wij lezen) bevat vele tikfouten en inconsistenties. Samen met de anglicismen die men hier en daar tegenkomt en de boven geschetste problemen, maken zij de lectuur minder aangenaam en leerrijk dan ze had kunnen zijn. En dat is jammer, want aan het boek liggen ontegensprekelijk goede bedoelingen en veel ijver ten grondslag. Lygo's beslissing om, wat betreft de aftakeling van het Laat-Byzantijnse Rijk, zich niet te

beperken tot het keizerrijk van Nicaea en de Palaiologosdynastie maar ook het despotaat van Epirus en het keizerrijk van Trebizonde te behandelen, getuigt van veel inzet en een brede kijk, en verdient daarom onze bewondering.

Keizers van Constantinopel is bovendien wondermooi vormgegeven. Rijkelijk geïllustreerd dompelt het de lezer onder in de Byzantijnse architectuur, kunst en numismatiek: relieken, handschriftverluchtingen, sieraden, fresco's en andere parels lachen ons op bijna elke pagina toe. Hier profiteert de lezer ontegensprekelijk van Lygo's ervaring als kunstkenner. Maar: een prachtige vormgeving alleen rechtvaardigt de prijs van deze publicatie niet; de inhoud had ook verzorgder en juister moeten.

Het resultaat is een boek dat prachtig oogt maar verrassend onevenwichtig is. Het heeft het werk, dat van een ijverig liefhebber maar niet van een specialist, in statu nascendi aan een geïnformeerde beoordelaar en strenge redacteur ontbroken. Laten we hopen dat dit de lezers niet gefrustreerd zal achterlaten en hen zich niet zal doen afwenden van Byzantium. Hopelijk vinden diegenen die erin slagen om in Lygo's boek de pracht, de bevreemding en de fascinerende aantrekkingskracht van Byzantium te ontwaren de weg naar de literatuurlijst achteraan en daarmee naar enkele titels in Nederlandse vertaling die hun lectuur waard zijn: moderne studies én Byzantijnse werken. Want nog fascinerender dan secundaire literatuur zijn de getuigenissen uit eerste hand van de Byzantijnse hovelingen en intelligentsia zelf. Indien *Keizers van Constantinopel* de geestdrift van al is het maar één lezer aanwakkert, weze het Lygo zijn gebrek aan balans vergeven. Maar in afwachting van een sterk gecorrigeerde tweede editie van het boek blijft *Smack the Pony* het betere van beide producten.

Reinhart Ceulemans

Reinhart.Ceulemans@kuleuven.be

